

Dan-Erik Jönsson – Immanuel Steen

Genmäle

Starkt emotionella handlingar (eller inlägg) är generellt sett svåra att handskas med. Detta eftersom de inte får sin rationalitet i förhållande till ett yttre och objektiva mål eller i förhållande till ett allmänt omfattat värde, utan endast låter sig definieras som en subjektiv reaktion hos en aktör i en given situation. Det betyder dock inte att känslomässiga reaktioner i sig skulle vara mindervärdiga eller vittna om någon mindervärdighet. Svårigheten härrör uteslutande från den mycket speciella rationalitet som präglar handlingen, mera knuten till en inre och för åskådaren dold relation mellan personlig tillfredsställelse och handlingen i fråga än till ett yttre, för alla förstäligt sammanhang.

Christer Winbergs och framförallt Sven-Eric Liedmans inlägg, fyllda med hyperboler, utgör inget undantag från regeln, dessutom hotar deras uppfattning av den egna positionen att helt skymma sikten för dem själva.

Även om Christer Winberg avstår från att ta upp vår artikel i sin helhet och nöjer sig med att gå emot vissa punkter som direkt rör hans egen avhandling, något som medför en beklaglig begränsning av diskussionen, så skall vi nedan ta upp hans synpunkter.

I vår artikel framför vi inga som helst spekulationer om Christer Winbergs personliga förhållande till marxismen eftersom detta, i likhet med så många andra förhållanden, är en privatsak. Avhandlingen däremot är som social produkt intressant och det är i denna egenskap vi har studerat den. Med denna utgångspunkt blir en prioritering av vad som faktiskt görs i avhandlingen, på bekostnad av författarens eventuella egna kommentarer, en självklarhet. När Christer Winberg därför hävdar att det han själv säger om sitt arbete härmed blir ointressant, så är det inte riktigt – det är visst intressant vad han säger. En bedömning av ett uttalande om ett arbete måste dock alltid ske utifrån det arbete uttalandet gäller. Detta är en allmän metodisk uppfattning som också vi i vår artikel underordnar oss. Att, som Christer Winberg gör, reducera detta till debatteknik är strunt.

Vidare påstår vi i vår artikel att Christer Winbergs teoretiska överväganden i inledningen inte får någon betydelse för den empiriska undersökningen samt att orsaken till detta är att han bygger på källans indelningar. Vi påstår däremot inte att den *inledande* diskussionen inte skulle få konsekvenser för källgenomgången. Christer Winberg presenterar sina hypoteser i inledningen, och visst har de konsekvenser, men vi säger heller icke att de inga konsekvenser får, däremot säger vi att de inte bygger på de teoretiska övervägandena utan på en god historisk kunskap om vad som kan visas utifrån källorna. På motsvarande sätt är Christer Winbergs exempel irrelevanta. Att han kan visa att gruppen ”inhysesjon” och ”backstugusittare” har förändrats över tid, och att gruppen ”bönder” kan uppdelas ytterligare med hjälp av flera källor är bara bra. Vi angriper inte heller hans resultat som sådana utan intresserar oss för den metodiska uppläggnings. (Inom parentes sagt är försöket att inbilla folk att vi tror han endast använder *en* källa, med förlov, en smula naivt). Vad Christer Winberg missat är att vår diskussion om hans metod gäller relationerna mellan kategori, källa och teori, eller med andra ord, om han bygger kategorierna på teorin eller om han bygger dem på källan. I det andra exemplet säger han att kategoriuppdelningen inte framgår av någon enskild källa, vilket måste innebära att den bygger på flera källor – inte att den bygger på teorin. Naturligtvis har det inte undgått oss att Christer Winberg säger att objektet för hans

undersökning är den sociala strukturomvandlingen och dess relation till folkökningen. Om nu detta centrala begrepp, social strukturomvandling, handlar om relationerna mellan olika sociala klasser och omvandlingen av dessa relationer, så menar vi att han i sin empiriska undersökning inte behandlar detta utan en på social klassificering grundad indelning av demografiska typer.

Tvärtemot vad Christer Winberg säger, så har vi undvikit att diskutera hans skäl för valet av definition. Vad vi påstår är att han, som Durkheim föreskriver, börjar med en definition och att denna väl uppfyller både Durkheims och Torstendahls krav på en definition och att den framstår som både mycket precis och objektiv. Till detta lägger vi, med anledning av hans fotnot, en fundering kring det kloka i det gjorda valet. Att utifrån detta pådyvla oss tron att det inte finns forskare som försökt mäta levnadsstandardens förändringar faller på sin orimlighet, samtidigt faller argumentet för Christer Winbergs okunnighetspostulat.

Sen har vi problemet med vår "citatkost". Ett citat är av naturen ett urval av en text och det helt avgörande för ett sådant urval är den tolkning som författaren gör av det och det sammanhang i vilket det sätts in. Detta diskuterar Christer Winberg inte alls när han utdefinierar vår citatkost. Exemplet på samma konst är vår diskussion kring Heckschers förklaring på 1700- och 1800-talens befolkningsutveckling. I vår artikel diskuterar vi Christer Winbergs kriterier för en "verklig förklaring" och inriktar oss på grunderna för bedömningen av Heckscher. I sitt svar säger Christer Winberg att hans bedömning beror på att Heckscher överger sin teori, som nu anges vara den neo-klassiska ekonomiska teorin(!). I avhandlingen talas det visserligen om Heckschers grundsyn s. 19 men det sägs explicit att det är i överensstämmelse med denna han förklarar folkökningen. Dessutom sägs det att denna utveckling av Heckscher uppfattas som en illustration till Malthus' befolkningsprincip, och på sidan 24 heter det "endast Heckscher bygger uttryckligen på någon slags teori, nämligen Malthus befolkningsprincip".

Som ytterligare exempel anges att vi falskeligen tillskriver honom ett *felaktigt* när han talar om de kategorier myndighetspersoner pressade befolkningen in i. Vi måste dock påpeka att det här föreligger ett litet missförstånd. I vår artikel använder vi konsekvent, hoppas vi, dubbla citationstecken (" ") vid citat, medan vi använder enkla citationstecken (') för att ange ett ords bildliga eller speciella betydelse. Vi borde kanske ha påpekat detta i inledningen, men vi menade inte att det var ett så nytt och ovanligt förfaringssätt att det skulle passera obemärkt. Det lilla förargliga ordet 'felaktigt' i fotnoten är inget citat utan skall ange att om något "pressas" in i en form så är det en rimlig tolkning att det inte omedelbart passar riktigt in i formen och kanske rent av är felaktigt placerat – åtminstone tolkar vi det så. Förövrigt blev citatet (inte fotnoten) aktuellt genom kategoriseringsproblemet, en viktig punkt i vår analys som Christer Winberg inte alls tar upp. Resten av utrymmet skall vi använda till ett par förtydliganden.

Det kan vara besvärligt att se sammanhanget när auktoriteter utanför det egna ämnet åberopas, och att åtminstone en idéhistoriker har det svårt på grund av detta är tydligt. Ett förtydligande på den punkten verkar sålunda på sin plats.

Durkheim hör till största delen hemma i 1800-talets tankevärld och vi förstår därför utmärkt att Sven-Eric Liedman kan finna tanken på studiet av t ex "förhållandet mellan Durkheims teori och hans sätt att skriva historia" frestande. Nu är det alltså bara så att vi är mera intresserade av samma förhållande hos nutida marxister. Durkheim är, både som sociolog och filosof, historia. Det finns dock en del av hans verksamhet som ännu inte blivit historia – nämligen hans första metodregel. Att den ännu är aktuell beror

på att de premisser den bygger på fortfarande uppfattas som giltiga, i alla fall av delar av forskarsamhället.

Historiska sammanhang är viktiga. Detsamma är idémässiga utvecklingslinjer. Även om vi här inte tänker gå lika långt tillbaka i tiden som Sven-Eric Liedman gör när han söker Christer Winbergs andliga källor, så är Durkheims sociologiska metodregler ytterst baserade på David Humes grundläggande uppfattning att kunskap uppnådd genom ett samspel mellan förnuft och kontrollerad observation skall skiljas från kunskap som är ett resultat av omedelbar erfarenhet, inspiration eller uppenbarelser (Harris a. a. s. 11). Det som enligt vår mening gör Durkheim intressant vid en diskussion av den historiska metoden är hans insikt om att en samhällsvetenskap som skall utgå från 'Humes krav' måste uppfylla två specifika förutsättningar. Det den sysslar med måste, för det första vara specifikt och för det andra måste det kunna iakttagas (och därmed förklaras) på samma sätt som gäller för övriga vetenskaper. Hans metodregler framstår således som en stegvis operationalisering av nödvändiga förutsättningar för att Humes krav skall kunna tillämpas inom samhällsvetenskapen. Till detta kan läggas att han själv ytterst konsekvent efterlever dessa regler i sitt eget praktiska forskningsarbete, vilket gör att vi kan se hur det var tänkt att de skall tillämpas. Detta får två konsekvenser. För det första kan Durkheims operationalisering användas för att identifiera och formulera dessa nödvändiga förutsättningar hos metodesystem där de har formen av implicita premisser, som t ex i källkritiken. För det andra kan vi återfinna premisserna hos marxistiska historiker som omedvetet (?) ansluter sig till Humes krav. Att Sven-Eric Liedman uppfattar detta som att Durkheim skulle fungera som ett slagträ måste bero på det ovan omtalade initialproblemet.

Durkheims metod är således en 'nyckel' till förståelsen av innebörden i de normativa premisser som ligger i Rolf Torstendahls redogörelse för den källkritiska metoden. Detta får givetvis inte tolkas som ett postulat om ett direkt samband. Däremot påstår vi att R. Torstendahls formulering av källkritiken, på samma sätt som Durkheims metod, som premiss är underkastad Humes krav på vetenskaplighet. (T ex som det formuleras i Gunnar Aspelins "Tankens vägar" 1958 II s. 142). Samtidigt måste det betonas att Rolf Torstendahls arbete intresserar oss som exempel på den moderna källkritiken. Att Durkheims arbete används som en nyckel innebär inte att vi tror att vare sig R. Torstendahl eller dagens källkritik skulle befinna sig på samma nivå som exempelvis Durkheims samtida Seignobos. Speciellt påtaglig är denna skillnad i den diskussion R. Torstendahl för i sin efterskrift, där han för historikerns del drar konsekvenserna av den kunskaps- och vetenskapsteoretiska debatten. När Sven-Eric Liedman talar om att "Efter vad jag förstår är svensk historieskrivnings envisa fixering vid källkritiksproblemet en effekt av bristande vetenskapsteoretisk orientering", så kan han knappast ha helt förstått debatten om källkritiken.

Avslutningsvis vill vi poängtera att den av Sven-Eric Liedman påtalade bristen i fotnot 68 beror på ett tekniskt missöde och absolut inte på bristande respekt. Likaså att vi med tillfredsställelse noterar oss Sven-Eric Liedmans framtidsvision för vår del, som i alla fall 'varannandagsolympier' i Castor och Pollux' fotspår. Hans egen livsvision däremot tycks mera hämta sin näring från Sisyfosmyten, dock inte som stenrullare utan som sandslottsbyggare i den littorala zonen – och tror vi inte lika mycket på marxisterna som Vilar gör, så huser vi desto större förtroende för naturkrafterna.